

Linguistic indicators of the function of the woman in common etymologies of the place names

Językowe wykładniki funkcji kobiety w etymologiach potocznych nazw miejscowych

Elżbieta Michow

UNIWERSYTET JANA KOCHANOWSKIEGO W KIELCACH

Keywords

linguistics, etymology, toponyms, common etymology (folk) of the place names

Słowa kluczowe

językoznawstwo, etymologia, toponimy, etymologia potoczna (ludowa) nazw miejscowych

Abstract

The article concerns linguistic indicators of the function of the woman which are crucial to the creation of common etymologies (folk) of the place names. It was pointed that among generally used methods of common etymologizing the use of anthroponyms and feminine appellatives as well as other feminine motives which may perform both a linguistic and literary function takes a very important place. In the analysis the most frequent common models were distinguished in which the justification of the toponym was connected with: 1) the name or the feminine nickname (*Jurata* : *Jurata*; *Częstochowa* : *Częstochowa*; *Żywiec* : *Żywia*; *Klimontów* : *Klementynka* // *Klementyna*); 2) the feminine and masculine name (*Skarżysko* : *Skar* + *Żyska*; *Warszawa* : *Wars* + *Sawa*); 3) the utterance including the feminine name (*Micigózd* : *Mici gust*, *Warszawa* : *Warsz Ewa* / *Warz, Ewo!* / *warz, Ewa*; *Grajewo* : *Graj, Ewo!*) or the appellative(s) of the feminine gender (*Itża* : *jej Iża*; *Starachowice* : *stara chowa tajemnicę*). The inconsistencies between the linguistic structure of the toponym and the derivative morphemic division made in the common etymologies as well as a noticeable tendency to spread the memorial semantics of the place names were emphasized.

Abstrakt

Artykuł dotyczy językowych wykładników funkcji kobiety, które są istotne dla tworzenia etymologii potocznych (ludowych) nazw miejscowych. Wskazano, że wśród powszechnie stosowanych metod potocznego etymologizowania ważne miejsce zajmuje wykorzystanie antroponimów i apelatywów żeńskich oraz innych motywów kobiecych, które mogą pełnić zarówno funkcję językową, jak i literacką. W analizie wyróżniono najczęściej spotykane modele potoczne, w których motywację toponimu powiązano z: 1) imieniem lub przydomkiem żeńskim (*Jurata* : *Jurata*; *Częstochowa* : *Częstochowa*; *Żywiec* : *Żywia*; *Klimontów* : *Klementynka* // *Klementyna*); 2) imieniem żeńskim i męskim (*Skarżysko* : *Skar* + *Żyska*; *Warszawa* : *Wars* + *Sawa*); 3) wypowiedzeniem zawierającym imię żeńskie (*Micigózd* : *Mici gust*, *Warszawa* : *Warsz Ewa* / *Warz, Ewo!* / *warz, Ewa*; *Grajewo* : *Graj, Ewo!*) lub apelatyw(-y) rodzaju żeńskiego (*Itża* : *jej Itza*; *Starachowice* : *stara chowa tajemnicę*). Podkreślono niezgodności między strukturą językoznawczą toponimu a wtórnym podziałem morfemowym dokonywanym w etymologiach potocznych, a także zauważalną tendencję do szerzenia się semantyki pamiętkowej nazw miejscowych.

Linguistic indicators of the function of the woman in common etymologies of the place names

Common etymology (also called folk etymology, etymological reinterpretation, pseudo-etymology etc.) is a phenomenon known since ancient times. In respect of the place names it is currently widespread on the websites of towns, communes, villages, schools, tourist organizations and associations, plenty more subjects of the public and cultural life as well as numerous forums whose users are interested in the culture of the region. From the linguistic side – especially within the scope of appellatives, rarely toponyms – J. Baudouin de Courtenay, J. Karłowicz, M. Kruszewski, L. Malinowski, Ferdinand de Saussure and others as well as W. Cienkowski¹ in the 70s were interested in this phenomenon. Recently the interest in studying unscientific etymologies has risen and crucial monographs² and articles³ connected with this subject matter have been published.

Common etymology (folk) was defined first of all according to the criterion of the phonetic association. It considered the phenomenon within a frame of the mistake and the linguistic incorrectness. It was thought that this type of etymology is:

błędne, sprzeczne z dokumentacją językoznawczą wyjaśnienie pochodzenia określonego wyrazu⁴.

¹ W. Cienkowski, *Teoria etymologii ludowej*, Warszawa 1972.

² E. Michow, *Legenda Kielc zamknięta w nazwie. Studium etymologiczne i kulturowe*, Kielce 2008; M. Brzozowska, *Etymologia a konotacje słowa. Studia semantyczne*, Lublin 2009; P. Sobotka, *Etymologizowanie i etymologia. Od semantyki ontologicznej do etymologii hermeneutycznej*, Warszawa 2015.

³ E. Michow, *O topograficznych pseudoetymologiach nazwy miejscowej Kielce*, „Studia Filologiczne Akademii Świętokrzyskiej”, t. 20, Kielce 2006, s. 39–51; *Etymologia ludowa w świętokrzyskich toponimach*, „Respectus Philologicus”, Wilno–Kielce 2006, nr 10 (15), s. 158–164; *O etymologii toponimu Pińczów*, [in:] *W lesie rzeczy. Szkice o kulturze, literaturze i języku*, red. M. Bator i A. Kurska, Kielce 2013, s. 395–410 etc.; E. Rogowska-Cybulska, *O „świętych słowach” zakrzepłych w nazwach polskich miejscowości. Uwag o motywach religijnych w etymologiach ludowych ciąg dalszy*, [in:] *Język. Szkoła. Religia*, 8, nr 2, Pelplin 2013, s.7–20; *O motywacji imionami w etymologiach ludowych polskich toponimów*, „Onomastica” 2014, 58, s. 167–181 etc.; Z. Zierhoffer, K. Zierhoffer, *Etymologie ludowe, ich funkcje i struktura*, „Onomastica” 2012, 56, s. 15–23 etc.

⁴ T. Kostkiewiczowa, *Etymologia ludowa*, [in:] *Słownik terminów literackich*, red. J. Sławiński, Wrocław 1988, s. 132.

and the phenomenon:

polega na tym, że ludzie kojarzą sobie, często błędnie, jakieś dwa wyrazy, które genetycznie nic wspólnego ze sobą nie mają, i wywodzą jeden od drugiego⁵.

However, treating common etymology only on the level of widely understood culture of the language is too big simplification because the issues connected with it are much broader and many-sided. It should not be forgotten that while perceiving and getting to know the world we use both scientific knowledge and common knowledge and therefore common etymology is a natural consequence and a sign of the common thinking. M. Brzozowska emphasized that common etymology of the proper names results from the particular features of the common thinking and this is:

zapis potocznej świadomości językowej, świadomości rządzącej się innymi celami i zasadami niż myślenie naukowe⁶.

The research on common etymologies of Polish toponyms carried out by me shows that a lot of factors and reasons which can be differently prioritized⁷ for each toponym have an influence on creating the common pseudo-etymological visions. The use of anthroponyms takes an important place among commonly used methods or techniques of etymologizing within the scope of the place names. Popular common etymologies often derive toponyms from the masculine names (e.g. kings' and dukes' names justify the toponyms: *Lublin* : *Lubla*; *Busko* : *Buk* or *Buko*; *Poznań* : *Poznan* etc.). It is also worth noticing less numerous but interesting common etymologies deriving the toponym from anthroponyms and feminine appellatives.

This article is dedicated to linguistic indicators of the function of the woman which are crucial for creating common etymologies of the place names. The examples chosen from the author's files consisting of about several hundred common etymologies of Polish toponyms have become the material for the analysis. They usually come from the etymological legends that is such aetiological legends that describe the creation of the proper name (M. Brzozowska⁸ writes extensively about their features). The main aim of such etymological stories is presenting the answer to the question why the particular place has exactly this name and not another. They are in so called stylistic etymological trend of the literary nomenclature which uses motives

⁵ J. Reczek, *Etymologia*, [in:] *Encyklopedia wiedzy o języku polskim*, red. S. Urbańczyk, Wrocław 1978, s. 79.

⁶ M. Brzozowska, op. cit., s. 20.

⁷ E. Michow, op. cit., s. 145-162.

⁸ M. Brzozowska, op. cit., s. 132.

and threads of the explanation of the origin of the proper names in order to interpret the reality in an artistic way. In fictionalised interpretations of the place names action, participants and other threads are subordinated to a preconceived aim – the explanation of the information encrypted in the toponym.

The use of the quality criterion of the feminine element in the form of feminine anthroponyms and some appellatives of the feminine gender as well as techniques of etymologizing allowed to distinguish characteristic and most frequently encountered variants of common etymologies in which the justification of the toponym was connected with: 1) the name or the feminine nickname; 2) the feminine and masculine name; 3) the utterance containing the feminine name or the appellative(s) of the feminine gender. The suggested semantics and the derivative morphemic division done in the common etymologies do not have to be identical with the linguistic structure and the original semantics of the toponym, therefore the concise scientific etymology of the discussed toponyms is quoted in the following analyses for the comparative purposes.

1. Toponyms justified by the name or the feminine nickname

In the group of common etymologies which use true or imaginary feminine anthroponyms different detailed methods and techniques to look for the justification of the toponym can be observed:

a) the feminine name (real or imaginary) is equivalent to the place name e.g. *Jurata* : *Jurata*; *Częstochowa* : *Częstochowa*; *Świślina* : *Świślina* and others. In this simple way the whole structure of the toponym is included in the common justification and also the recipients are unconsciously suggested the primary (without suffix) interpretation of the structure of the toponym.

Jurata : *Jurata*

In the well-known legend the creation of the settlement and its name are connected with the motif of the unrequited love of the young fisherman and *Jurata* who is the queen of the sea and the goddesses of the sea:

Perkun po upływie pięciu dni dowiedział się całej prawdy o królowej i młodym rybaku i wówczas uderzył potężnym piorunem w podwodny pałac *Juraty*. Zginęła *Jurata*, zginął młody rybak i wszystkie boginki morskie. Cały pałac, zbudowany ze złocistego kamienia, rozsypał się w gruzy. Woda wzburzona wściekłością *Perkuna* wyrzucała jego okruchy na morski brzeg. Zdziwieni i przerażeni rybacy nieprędko odkryli prawdę. A kiedy zrozumieli, że oto ich ukochana opiekunka i mądry młody rybak zginęli, aby swoją śmier-

cią zapewnić im życie – z wdzięczności nazwali swoją osadę
– Jurata, a złocisty kamień – bursztynem⁹.

The common interpretation of the structure and the etymology of the toponym can be considered as correct only in a general idea. The name *Jurata* is not in the usage of Polish or Slavic anthroponymy. The form is actually the name but transferred from Lithuanian, compare the variants *Jurata*, *Jūratė*, *Juramat* ‘mermaid’ from Lithuanian *Jūra* ‘sea’. According to the Samogitian beliefs *Jurata* was the Lithuanian queen of the Baltic Sea. Thanks to the romantic mode of collecting and recording the folk tales the legend of *Jurate* and *Kastytis* was written down and spread by Ludwik Adam Jucewicz (in 1842) an expert in monuments, customs and habits in Lithuania as well as Lucjan Siemieński in the collection *Podania, legendy polskie, ruskie i litewskie* (1845). In these and many other variants of the legend there is a mix of the names as well as Slavic and Lithuanian beliefs, e.g. the goddess that is in love with the mortal is severely punished by the Slavic god of thunder and lightning *Perun* (*Perkun*) whereas the fisherman her father – *Praamžimas*, the Lithuanian god of water, earth and air. The linguistic classification of the toponym under the cultural model (the subtype of the names connected with the world of beliefs) was displaced by the suggestion of the memorial semantics (in accordance with the features of the etymological legend as the literary genre).

Częstochowa : Częstochowa

According to the scientific etymology the toponym *Częstochowa* is interpreted unambiguously – as ‘*Częstoch’s settlement*’, which means that the possessive place names belong to the semantic class. The formation that was created from the Old Polish name *Częstoch* by adding the possessive suffix of the feminine gender *-owa*. However, in the etymological legend – in the specific sentence indicating the justification of the toponym – the name *Częstochowa* was considered the word derivation base, compare:

[...] Śpiącego młodzieńca znalazła przypadkiem młoda dziewczyna, która szła tędy z pobliskiego wzgórza gdzie ofiarę *Swarogowi* składała. Wzgórze to od dawna służyło miejscowym za święty gaj, gdzie *Bogom* i duchom składano obiady [...]. Zaniepokojeni rodzice dziewczyny znaleźli ją w końcu obok ciała młodego nieszczęśnika. Zastygła w bezruchu, kamienna twarz zdawała się lśnić w promieniach zachodu niczym posąg *Mokoszy*. Zrozpaczonej dziewczynie pękło serce, a *Nawia* wyzwolona z ciała dołączyła do *Nawii Ratka*. Po-

⁹ *Legenda o Juracie*, [in:] <http://www.moje-morze.pl/jurataleg.html> (Accessed 14 IV 2016).

łączeni w wiecznym tańcu, trzymając się za ręce szybowali nad jasną górą Bogów, tam gdzie na wieki spoczęły ich prochy. Z czasem wzgórze nazwano od imienia dziewczyny Częstochową¹⁰.

In the legend we deal with the blur of the category of the anthroponimy because in relation to the form *Częstochowa* the term *imię* is used interchangeably with the term *przydomek*, compare:

[...] Martwił się ojciec, martwiła się matka, ale nie potrafili przekonać córki do zamążpójścia i jak tylko w okolicy pojawiał się jakiś Swat ch o w a ł a się gdzieś w lesie i nie wychodziła póki ojciec go nie odprawił, a matka nie ugotowała czarnej polewki. Stąd też szybko przyłgnął do niej nowy p r z y d o m e k, okoliczni chłopcy nazwali ją C z ę s t o c h o w a.

Common etymologies hardly ever care about the scientific truth as for example the form *Częstochowa* is considered as the girl's nickname who is hiding because she avoids getting married. The pseudo-etymological idea can even amuse with the language primitiveness only when the recipient is aware that in Polish possessive adjective in relation to the young girl should have the form *-ówna* (*Częstochówna*) and the word-formative formation mentioned in the legend means only the married woman, compare: *Częstoch – Częstochowa* 'Częstoch's wife', *Jan – Janowa*; *Wojciech – Wojciechowa*.

b) the feminine name (real or imaginary) is in the function of a full or partial lexical morpheme of the place name, not always identical to the morpheme distinguished by the linguists, compare *Żywiec : Żywia*; *Klimontów : Klementynka // Klementyna*; *Mońki : Monika* etc. Including the lexical morpheme of the place name in the common justification is the most common phenomenon in the common etymological interpretations (which hardly ever notice the actual toponymic suffix). It seems that such attempts at etymologizing can be interpreted as the realization of the common derivative (suffixal) vision of the structure but the alleged derivation that is unknowingly suggested does not have to be true to the linguistic knowledge about the creation of the toponyms. Moreover, in many etymological legends there are not usually any explanations of the structural transformations but the inappropriateness and vagueness of the compared language units – the toponym and the feminine name – is probably visible for each recipient.

Żywiec : Żywia

The place name *Żywiec* according to one of the onomastic theories is considered as topographic initially formed from the appellative *żywiec* 'a kind of

¹⁰ *Legenda o Częstochowie*, [in:] <http://www.czestochowaforum.pl> (Accessed 18 XII 2011).

a plant' which was transferred to the function of the place name. However, the following fragment of the etymological legend unambiguously suggests that the name of the town is memorial (the settlement was named as a token of gratitude) justified by Slavic beliefs and the name of the forest nymph, compare:

[...] – Kim jesteś i dlaczego płaczesz, czy ktoś cię skrzywdził? – zapytał młodzieniec. Kobieta odpowiedziała: – Jestem leśną nimfą, na imię mam Żywia i jestem bardzo nieszczęśliwa. Mam wiele siostr, każda z nich ma w opiece jakieś miasto lub wioskę, tylko ja nie mogę znaleźć osady dla siebie. – To wspaniale! – krzyknął młodzieniec – nasze miasto nie ma swojej opiekunki. Opiekuj się naszym miasteczkiem – zaproponował. Żywia z wielką radością zgodziła się na tę propozycję. Młodzieniec wrócił do miasteczka z wiadomością: mamy opiekunkę nimfę Żywię. Mieszkańcy bardzo się z tego ucieszyli, a Żywia bardzo opiekowała się miastem. Mieszkańcom wiodło się coraz lepiej. Z wielkiej wdzięczności nadano osadzie nazwę ŻY-WIEC pochodzącą od nimfy Żywi, która nadal opiekuje się naszym miastem¹¹.

In the quoted variant of the etymological legend the nymph Żywia is a forest demon that wants to take care of the settlement not one of the Slavic goddesses mentioned in several sources: Helmold, a chronicler of the German Christian missions in Połabie and Pomerania in the 12th century describing the oldest gods in *Chronica Slavorum* (Polabian Slavs) mentions male gods called *Prowe* and *Radegast* as well as the goddess *Siwa* that was later translated as *Żywa*, *Żywia*; the male god *Żywie* determined as *bóg życia* appears in the Annals of Jan Długosz; Samuel Bogumił Linde also rates Żywia among the pantheon of gods and explains closely her divine role linking the name with the forms: *żywotny*, *żyjący*, *ożywający* – all from the verb *żyć*, compare:

Mieli między bogami Polacy Żywię, co wyłożyć możesz żywotnym abo żyjącym [...]. Żywię, jakoby duch ozywający [...]¹².

In Polish onomastics the form *Żywia* is fruitless and it is not in anthroponymic and toponymic dictionaries. There is also no confirmation of cultural connections of the goddess mentioned above with the town and the toponym *Żywiec*.

¹¹ *Nimfa Żywia*, [in:] http://www.biblioteka.zywiec.pl/index.php?t=art&_id=243 (Accessed 26 II 2014).

¹² S. B. Linde, *Słownik języka polskiego*, t. VI, Warszawa 1951 (wyd. fotooffsetowe), s. 1211.

Klimontów : Klementynka // Klementyna

The place name *Klimontów* 'Klimont's settlement' is a structurally clear derivative possessive name formed from the name *Klimont* (known in Polish in two variants): 1) *Klimont* – from Greek to Old Church Slavic and Czech; 2) *Klemens* – from Latin) by means of the possessive suffix of the masculine gender –*ów*. However, according to the common etymology the toponym is justified by the name of a beautiful king's daughter who sacrificed her royal descent for love, compare:

Królestwem naszej żywej doliny zarządzał król tej rzeki Koprzyw. W królestwie rzeczonym mieszkała z nim piękna żona Klitajmestra i przepiękna córka Klementynka. Klementynka całymi dniami kąpała się w rzece, rozmawiała z rybami, zrywała kwiaty na łące, a także galopowała na swoim ulubionym rumaku, przewodniku stada dzikich koni [...]. Rodzice wyjawili Klementynie, że czar może zdjąć z królewicza dziewczyna, która obdarzy go bezgraniczną miłością i wyrzeknie się swego królestwa. – Czy jesteś nasza córko gotowa na takie poświęcenie? Jestem – rzekła Klementynka – Dziękuję wam, że mi pomogliście. Nareszcie odzyskam ukochanego. Tej właśnie nocy Klementynka wyznała rumakowi miłość. Czarodziejskie słowo „kocham” i pocałunek odczarowały rumaka. [...] Młodzi wybudowali wspaniały zamek, siedzibę rodu Nikisiołów, a w dolinie rzeki poddani budowali swe osady. Na wzgórzu Koprzywianki, na rozległym placu targowym rzemieślnicy sprzedawali swoje wyroby, a handlarze dorodne konie. I tak oto przez wieki pomnażali dobra nowej osady, którą na cześć królowej nazwali Klimontów, a karczmę Nikisiołką na cześć króla¹³.

The legend uses only feminine forms of the name created on the basis of the masculine form of Latin origin: *Klemens*. The text does not unambiguously allow to point to the word derivation base because two variants of the feminine anthroponym are mentioned – the full name *Klementyna* and the diminutive *Klementynka*. The creator of this common etymology does not distinguish the semantics of the nouns of the feminine gender *królewna* 'king's daughter' and *królowa* 'king's wife' (it is visible in the full version of the text).

2. Toponyms justified by the feminine and masculine name

Common justification in this case comprises of the whole structure of the toponym (the same as in 1a) but it happens as a result of the use of two names in the etymological legend – feminine and masculine, e.g. *Skarżysko* : *Skar* +

¹³ *Baśń o Klementynie i Nikisiole*, „Głos Klimontowa” 2003, nr 63, s. 5.

Żyska; *Warszawa* : *Wars* i *Sawa*. This method of the common etymologizing – the use of two stems in the word derivation base – allows to put forward a thesis that the creator probably but perhaps unknowingly interprets the toponym as consisting of two stems: composition or compound word. Common structural decomposition of this type is hardly ever true to onomasts' decisions. In the etymological legend in the function of the word derivation base of the toponym there are feminine and masculine names used by mythical and great founders of the settlement: happily or unhappily in love young people, siblings or stable and hard-working spouses, compare:

– the motif of two lovers:

Skarżysko : *Skar* + *Żyska*

The toponym *Skarżysko* (the full name: *Skarżysko-Kamienna*) came a complicated developmental way: the original form *Karszycsko* (the possessive name formed from the personal name *Karszyc* by means of the suffix *-bsko*) as a result of devoicing and the absorption of the preposition in the phrase *z Karszycska* was displaced by (widespread in the nominative) *Skarszycsko* and then transformed into *Skarżycsko* (as a result of phonetic association with the verb *skarżyć*) that was reduced to *Skarżysko*. In the common interpretation which was given by the fifth grade pupil of the primary school in *Skarżysko-Kamienna* the toponym was formed by combing two names of young characters – a young boy who likes dreaming and sitting by the river as well as a beautiful and resolute girl, compare:

[...] Na drugi dzień wzięli ślub, na którym mieli zaszczyt gościć najstarszego z osady i zarazem jej właściciela. Ponieważ był on samotny i nie pozostawił potomka, jako prezent ślubny podarował im malutką wioskę. Oboje z wielkim uszanowaniem podziękowali i rozplakali się ze szczęścia. Początkowo nie wiedzieli, jak nazwać posiadłość. Ostatecznym rozwiązaniem okazało się połączenie swoich imion *Skar* i *Żyska* i w ten sposób powstała nazwa *Skarżyska*¹⁴.

The names *Skar* and *Żyska* are totally invented and appeared only on the basis of the phonetic association. The creative motif of the wedding present in the form of the village without the name is connected with the act of nomenclature.

¹⁴ K. Lesiak, *Etymologia ludowa i naukowa nazwy miejscowej Skarżysko-Kamienna*, Kielce 2008 (praca magisterska niepublikowana, promotor E. Michow).

- the motif of the fisherman's love
and the mermaid:

Warszawa : *Wars* + *Sawa*

Warszawa, to the 16th century *Warszewa*, is a derivative and possessive place name ('Warsz's settlement'), justified by the name *Warsz* (abbreviation from *Warcisław*) and the suffix *-ewa* which as a result of hypercorrectness was changed into *-awa*. One of the most famous common etymologies explains the creation of the name of the capital of Poland using the literary thread about the love of a respected fisherman *Wars* and a beautiful mermaid *Sawa*, compare:

[...] Były też wioski rybackie, jedną z takich wiosek zamieszkiwał młody i silny rybak zwany Warsem. Tak jak jego dziad i ojciec tak i *Wars* cieszył się niezwykłym szacunkiem [...]. – Czy to możliwe abyśmy byli razem? – zapytał swoją ukochaną. – Kiedy syrena pokocha mężczyznę a ich pocałunek będzie pocałunkiem miłości, staje się kobietą. – po tych słowach pociągnęła *Warsa* za rękę i oboje wyszli z wody. Teraz jej okrycie z muszli sięgało ziemi. *Wars* i *Sawa* wraz z gromadką dzieci, żyli w szczęściu i miłości. A niewielka o s a d a , która na ich cześć została nazwana *Warszawą* dziś jest wielkim miastem i stolicą Polski¹⁵.

The reconstruction of the common etymology and the common thinking shown in it leads to the conclusion that the name of the capital of Poland (in the wording widespread after the 16th century) is perceived as the structure consisting of two stems – the compound of two anthroponyms: masculine *Wars* and feminine *Sawa*. The improbability of this pseudo-etymology depends on the fact that among other things the name *Sawa* is the masculine name of the Russian origin (Ukrainian and Belarusian) popular in the Orthodox church on account of the cult of Saint Sava. From the linguistic point of view the statement that a mermaid, a girl or a wife bears the name *Sawa* is absurd and amusing. The comical importance of the common etymology was currently increased by strongly propagated gender ideology but the humorous tone of the structural decomposition of the type *Wars* + *Sawa* is only available to specialists.

- the motif of the twins:

Warszawa : *Wars* + *Sawa*

Pewnego dnia król Kazimierz Odnowiciel, podążając z Krakowa do Gniezna, trafił do ubogiej rybackiej chatki [...]. Król poprosił więc o jeszcze jed-

¹⁵ *Wars i Sawa*, [in:] <http://www.polskatradycja.pl/folklor-regionalny/legendy/legendy-mazowieckie/68-wars-i-sawa.html> (Accessed 15 IV 2016).

ną przysługę – zaszczyt bycia ojcem chrzestnym bliźniaków podczas chrztu, który niedługo zorganizuje. Przed przygotowanym na wzgórzu ołtarzem kapłan nadał na polecenie Kazimierza imiona Wars chłopcu, a dziewczynce – Sawa. Jednocześnie król Kazimierz oświadczył uroczyście, iż odtąd Piotrko Rybak, Piotrem Warszem nazywany będzie, królewskim rybakim, ojcem Warsa i Sawy, właścicielem rozległej dookoła puszczy. A kiedy wokół zagrody rybackiej osada wyrośnie, swoim rodowym imieniem nazwę jej nada, którą po wieki nosić będzie¹⁶.

– the motif of the spouses:

Warszawa : *Wars* + *Sawa*

Tu, gdzie dzisiaj jest Warszawa // Żyli kiedyś Wars i Sawa. // Wars rybakim był, a żona // W domu była zatrudniona. // Byli biedni, ale mili, // Na odludziu sobie żyli, // Ich uboga chatka mała // W środku wielkiej puszczy stała. // Do ich domu raz zapukał // Książę, co noclegu szukał. // Wars i Sawa go przyjęli, // Ugościli tym, co mieli. // Rano książę podziękował // I ten las im podarował. // Potem wioska tam powstała, // Co początek miastu dała¹⁷.

All the common etymologies of the toponym *Warszawa* presented above interpret the toponym as *compositum* (composition) and give it memorial semantics commemorating the characters of the etymological legend and the event with the king Casimir the Restorer or the duke lost during the hunting.

3. Toponyms justified by the utterance containing the feminine name or the appellative of the feminine gender

Pseudo-etymological ideas make up a very characteristic model of common etymologies deriving the place name from the utterances which were said by some noble or heroic characters connected with the creation of the settlement (it is not usually true to the historical truth). M. Brzozowska emphasized that these are:

dość przypadkowe powiedzenia, które padły w danym miejscu (miejscowości), a które w strukturze całej sekwencji fabularnej zajmują pozycję dominującą¹⁸.

¹⁶ *Legenda o Warsie i Sawie*, [in:] <http://www.warsawtour.pl/warszawa-dla-ka-dego/dla-dzieci/warszawskie-legendy-3065.html> (Accessed 15 IV 2016).

¹⁷ Z. Dmitroca, *Legenda o Warszawie*, [in:] <http://wlaczpolske.pl/index.php?etap=10&i=715&nomenu=1&oe=UTF-8&q=prettyphoto&iframe=true&width=1000&height=100%> (Accessed 15 IV 2016).

¹⁸ M. Brzozowska, op. cit., s. 136.

E. Rogowska-Cybulska¹⁹ as well as E. Michow²⁰ were widely interested in the type of common etymologies from utterances. P. Sobotka emphasized that the proper names like *Podlasie*, *Toruń*, *Częstochowa*, *Sandomierz* are often understood in the common awareness as derivatives and they develop predicate features:

Są one traktowane w świadomości mówiących jako znominalizowane struktury syntaktyczne, por. (coś) *pod lasem*, (wieżo) *to ruń!*, (miejsowość, która się) *często chowa*, (miejsce, gdzie do Wisły) *San domierz<a>*. W tym podtypie, podobnie jak przy uniwerbizacji, zakładaną podstawą motywującą (wyrażeniem etymologizującym) jest cała grupa składniowa. Wyrażenie etymologizowane pod jej wpływem zyskuje sens aktualny, co sprawia, że nad nazwą własną nadpisywane jest pewne znaczenie – nabiera ona cech predykatywnych, znacząc nie tylko ‘istnieje jakiś X, który jest x’ (por. Frege 1977: 62), ale również ‘istniejący x tak się nazywa, ponieważ p’²¹.

Some common etymologies include the feminine name or the appella-tive of the feminine gender in the utterance. The method of etymologizing based on the use of syntactic phrases as the justification base in the linguistic assessment results in the the presumption that the toponym is unknowingly interpreted as the structure consisting of at least two stems that is compound (mostly as a compound, less often as a composition). The decomposition of the structure of the toponym has a literary basis and results from the use of the phrase, expression or utterance in the text (generally invented and absurd) that is said by the main character of the etymological legend.

3.1. the feminine name

The utterance includes (covers) the whole structure of the place name and the feminine name can be identified with the lexical morpheme, e.g. *Micigózd* : *Mici gust*, or suffixal, e.g. *Warszawa* : *Warsz Ewa / Warz, Ewo! / warz, Ewa; Grajewo* : *Graj, Ewo!* etc.

Micigózd : *Mici gust*

D. Kopertowska explained the original semantics of the toponym as ‘las Mięca // Mięcza’ and rated *Micigózd* (formerly *Mięcigozd* or *Mięczygozd*) among the possessive names having untypical compound structure: the element *gozd* (*gwozd*) ‘forest’ has a topographic character but the element *Mici-*

¹⁹ E. Rogowska-Cybulska, op. cit.

²⁰ E. Michow, *Legenda...*, op. cit., s. 107-109.

²¹ P. Sobotka, op. cit., s. 235.

(formerly *Mięci-* // *Mięczy-*) is the Old Polish form of the genitive of the singular from the name forms **Mięc* // **Mięcz*, deriving from the patronymics *Mięcic* // *Mięczyc* (from *Mięcślawa*)²².

Common etymology cites totally invented characters, events and utterances. A rich heir, the owner of the surrounding land, enchanted with the beauty of the place of her daughter's horse-drawn walks says the words that are characteristic of the origin of the toponym:

Według opowiadań starszych osób, którzy od dawien dawna zamieszkują w Micigoździe, nazwa wioski powstała od imienia córki dziedzica, który miał w swoim posiadaniu tutejszą okolicę. Córka jego, której było na imię Mieczysława, zdrobniale *Miecia* (mówiono *Micia*) odbywała często konne wycieczki po okolicy. Pewnego razu wracając z ojcem z polowania postanowiła odpocząć, a jednocześnie pokazać mu miejsce swoich częstych spacerów. Ojcu bardzo spodobała się okolica i powiedział – o jaki jest *Mici gust*! Każdy raz, kiedy tylko wyjeżdżała z majątku, dziedzic mówił – pojechała na *Mici gust*. Po pewnym czasie, gdy zaczęto budować w tej okolicy pierwsze domy przyjęła się nazwa *Mici gust* (obecnie *Micigózd*)²³.

The alleged name of the heir's daughter – *Micia* – is interpreted in the etymological legend presented below as the variant of the form *Miecia*, the diminutive from *Mieczysława*. The etymology was created only on the basis of the phonetic association. Moreover, the details connected with the change of the function of the language unit and the stages of the gradual transformation of the utterance into the proper name were unknowingly given. It was suggested that initially the place name of the combination of the structure *Mici gust* was formed from the utterance and then – in the days when the settlement was built in this place – the compound place name (a compound word) *Micigust* that currently changed its spelling into *Micigózd*.

Warszawa : *warsz Ewa* // *warz, Ewa!* // *warz, Ewo!*

In some etymological legends the utterance is so cleverly constructed that the feminine linguistic element is in the function of the full (or partial) actual suffix of the toponym. The place names ending in *-ewa*, *-ewo* in which the suffix is identified with the feminine name *Ewa* are particularly susceptible to such etymologizing. Although common etymologies that use the feminine name *Ewa* in the function of the separate morpheme reflect the real suffix of the place name in the onomastic aspect, the procedure of the decomposition

²² D. Kopertowska, *Nazwy miejscowe województwa kieleckiego*, Warszawa 1984, s. 222.

²³ *Nazwa miejscowości – Legenda a prawda*, [in:] <http://www.zopimicigozd.pl/historia.htm> (Accessed 15 IV 2016).

will amaze each onomast. The most famous case of the use of this method appeared in one of the common etymologies of the place names *Warszawa*.

According to B. Chmielowski's encyclopedia the place name *Warszawa* is supposedly the transformation of the command: *warsz Ewa* (*alias* gotuj jeść) – given by the raftsmen reaching the shore on boats and directed the fisherwoman Ewa who lived in the shed by the river to cook the meal²⁴ for them. The common etymology with a very realistic motif of cooking the meal has numerous variants that appeared in different periods, e.g. S. Rospond repeats it putting the feminine name also in the nominative case:

Flisacy płynący Wisłą mieli na brzegu spotkać kobietę i zawołali do niej
w a r z ! E w a ! Stąd Warszewa²⁵.

In 1938 J. Bystroń quoted the utterance with the feminine name in the vocative case:

Znana jest opowieść o początku Warszawy; rybak, który tu pierwszy osiadł, miał mieć żonę Ewę, na którą wołał, wracając do domu na obiad: „*Warsz Ewo!*”²⁶. The reconstruction of the common etymology presented above leads to the observation that the structural modification was used there: the possessive morpheme *-ewa* was identified with the feminine name *Ewa* in the vocative case (sometimes in this function there is the form of nominative). It should be emphasized that this is one of rather rare common etymologies that does not refer to the religious context, i.e. biblical Ewa, Adam's wife (compare *Grajewo*).

Grajewo : Graj, Ewo!

Grajewo (in the record from 1426: *Graywa*) is the original topographic place name that derived from the hydronym *Grajewo // Grejwa* – the name of the lake that probably has the Baltic origin and derives from Jatvingian *greva* ‘meander, oxbow’. However, the common etymology of the toponym *Grajewo* distinguishes the element *-ewo* interpreting it as the independent feminine name but it refers to the religious motif – biblical Ewa. The toponym is explained by means of the method of the unconscious structural decomposition in which Adam's words allegedly said to Ewa were used: *Graj, Ewo!*, compare:

²⁴ B. Chmielowski, *Nowe Ateny albo akademiia wszelkiej sciencyi pełna, na różne tytuły jak na classes podzielona, mądrym dla memoryjału, idiotom dla nauki, politykom dla praktyki, melankolikom dla rozrywki erygowana alias...* Lwów 1745–1746, [in:] <http://literat.ug.edu.pl/ateny/> (Accessed 15 IV 2016).

²⁵ S. Rospond, *Słownik etymologiczny miast i gmin PRL*, Wrocław 1984, s. 414.

²⁶ J. Bystroń, *Komizm*, Wrocław 1960, s. 393.

Przecież biblijny raj znajdował się nie gdzie indziej a w Polsce, czego dobitnym dowodem jest fakt, że Grajewo nosi taką nazwę od czasów Adama i Ewy: po wygnaniu z raju szli oni przez Polskę i siedli w uroczym zakątku na odpo-
czynek. Adam powiedział: „graj, Ewo!” i stąd ta nazwa²⁷.

The cabaret SMILE presented the etymological version in the famous sketch *Uczelnia* that is definitely humorous and not at all biblical:

Poszliśmy kiedyś na dyskotekę, wchodzimy, patrzę się na parkiet a tam same Babice. Jedna Piła, druga Spała, po prostu Kobylin. Ktoś na parkiecie krzyczy Graj Ewo! Graj Ewo! A to grał Ryki Martin. Lubelszczyzna²⁸.

E. Rogowska-Cybulska²⁹ describes other interpretations of the toponym *Grajewo* and the place names with the alleged morpheme *Ewa*.

3.2. the appellatives of the feminine gender

In this case the utterance comprises of less or more precisely the whole structure of the place name and the appellatives of the feminine gender can be put on the lexical morpheme (or its part) and the actual suffix, compare *Iłża* : jej *łża*; *Starachowice* : *stara chowa tajemnicę*. The suggested memorial semantics and the limits of the derivative morphemic division are mostly inconsistent with the linguistic word-formative division and the original semantics of the toponym.

Starachowice : *stara chowa tajemnicę*

The toponym *Starachowice* till the end of the 18th century had the form *Strachowice* that is why it is explained as the patronymic place name ‘Strach’s descendants’ settlement’ created by means of the suffix *-owice* from the personal name having the nickname character: *Strach* (from the appellative *strach*). The resemblance to the adjective *stary* interpreted by onomasts as the escape from the meaning of the noun *strach* had an influence on the transformation of the toponym.

The common etymology presented below points to the quite improbable from the scientific point of view justification of the toponym because it refers to three words (stems), compare:

²⁷ J. Krzyżanowski, *Słownik folkloru polskiego*, Warszawa 1965, s. 271; and [in:] <http://genealodzy.pl/index.php?name=PNphpBB2&file=viewtopic&p=258842> (Accessed 15 IV 2016).

²⁸ Kabaret Smile: *Uczelnia*, [in:] <https://www.youtube.com/watch?v=Lam2RNha854> (Accessed 15 IV 2016).

²⁹ E. Rogowska-Cybulska, op. cit.

Była wioska, w której ukryli się przybysze z daleka. Zatrzymali się u starowinki i powierzyli jej ogromną tajemnicę. Wszyscy mieszkańcy wioski próbowali się dowiedzieć, co to jest za tajemnica. W domach mówiono o wielkim majątku i złocie. Stara kobieta mieszkała nad rzeką i tam często siadała na kamieniach. Za żadne skarby nie wydała tajemnicy. Ludzie powiadali, że stara chowa tajemnicę pod kamieniem w rzece. Stąd mia sto (w ó w c z a s wiosce) nadano nazwę Starachowice (Stara – chowa – ta – jemnice)³⁰.

Another version of the etymological legend that was spread in the region refers directly to the melting of the iron that the settlement was famous for:

[...] Obawa przed złymi czarami i samymi czarownicami nie pozwalała samotnie przemierzać świętokrzyskie lasy. Pewnego dnia kilku śmiałków mimo ostrzeżeń wybrało się na polowanie. W czasie leśnej wędrowki spotkali na swej drodze starą kobietę, która niosła połyskujące w słońcu ostre narzędzie. Dzięki niemu bez problemu ścinała gęsto rosnącą roślinność. Śmiałkowie podążyli jej śladem i przed ich oczami ukazała się chatka na kurzej stopce, a obok niej gliniany komin, z którego buchał dym. Godziny obserwacji uświadomiły im, że to z tego komina kobieta wylewa dziwną masę, która przeistacza się w twarde i ostre narzędzie. Szczęśliwi swym odkryciem wrócili do swej osady głośno krzycząc, że Stara chowa tajemnice. Teren, na którym stał domek kobiety stał się po pewnym czasie osadą nazwaną Starachowice, której główną działalnością był wytop żelaza³¹.

In the utterance presented above a specific term of the woman appeared – an adnoun *stara* the meaning of connected with the Slavic beliefs and widely popularized myth of the witches³² in the Świętokrzyskie region. The old woman usually lived in isolation, out of the way and was suspected of the connections with the works of the devil. The structure of the toponym was unknowingly interpreted as compound (consisting of three stems) and the original patronymic semantics was changed into memorial according to the type features of the quoted etymological legend. The combination of the morphemes created the toponym *Starachowice* only on the basis of the accidental sound association or perhaps deliberate play on words. Moreover, common etymology shows quite fixed feature of many other pseudo-etymologies that

³⁰ Czy znasz legendy o swoim mieście? [in:] http://www.wiadomosci24.pl/artykul/czy_znasz_legendy_o_swoim_miescie_napisz_118397.html (Accessed 16 IV 2016).

³¹ *Miasto Starzecha*, [in:] http://www.rybnikpogodzinach.pl/Miasto_Starzecha.html (Accessed 11 XI 2013).

³² K. Bracha, Świętokrzyska czarownica. Od średniowiecznego mitu do współczesnego symbolu regionu (współ z L. Michalską-Bracha), [w:], *Region świętokrzyski. Mit czy rzeczywistość? Materiały konferencji naukowej Kielce, 23 maja 2001 r.*, red. J. Wójcicka, Kielce 2001, s. 113-157.

ignores any linguistic or even logical explanation of how the syntactic group *stara chowa tajemnicę* transformed into the proper name.

Iłża, wcześniej Jełża : jej łża

Scientific etymology takes into consideration that in the 13th century the place name was *Izłża* and it is rated among the original structures of the original topographic semantics. It derived from the river name *Izłża* (today *Iłżanka*), containing the preposition **jъz* ‘iz, z’ and the morpheme *-lъža*, connected with the Proto-Slavic stem **-lъg-* (ie. *lŭg-*) ‘bagno, moczar, kałuża’. The hydronym *Izłża* meant river flowing out of the flood plain.

In the etymological legend there is a motif of unrequited Shakespear-ean love: the feuding families of Odrowąż and Nałęczce do not let the couple of young people who are in love form a relationship. After the death of the knight Sobiesław beautiful Odoślawa sheds the streams of tears which was commemorated in the name of the castle and the settlement as *Jełża* (from the phrase *jej łża*), compare:

Legenda opowiada, że tysiąc lat temu, a może i więcej, stał tu drewniany zamek. Zbudował go bogaty Radosław Odrowąż i zamknął w wieży zamkowej swoją piękną córkę Odoślawę, które pokochała rycerza Sobiesława z rodu Nałęczów od dawien dawna skłóconych z Odrowążami. Stary możnowładca nie dopuścił do związku młodych. Kiedy zrozpaczony Sobiesław usiłował uwolnić swoją ukochaną, zginął w nierównej walce. Odoślawa już do końca życia pozostawała uwięziona w wieży, wylewając codziennie potoki łez, po stracie rycerza. Odtąd zamek i osadę przy nim powstałą „Jej łżę” zaczęto nazywać. Do dzisiejszego dnia starzy ludzie zamieszkujący okoliczne wsie nazywają miasteczko – Jełża, zamiast Iłża [...] ³³.

In the etymological reinterpretation of a very unclear toponym the possessive pronoun of the feminine gender and the appellative *łża* were used which belong to totally different word-formative groups than the Proto-Slavic preposition *iz* and the noun *łża*. It should be noticed that common etymologies are hardly ever based on the pronoun forms – nouns and verbs are usually in the common justifications. As a result of the common structural suggestion the name is perceived as *compositum*, there is no clear topographic semantics because it was displaced by memorial one.

³³ *Jej łża*, [in:] <http://www.kroniki-wiedzy-niekonwencjonalnej.pl/artyku%C5%82y/ewa-czarkowska/jej-%C5%82za-i-i-ii-cz/> (Accessed 15 IV 2016).

In the etymological legends there are numerous cases that use the motif of the woman and her unique role in naming the settlement and the creation of the toponym. Anthroponyms and other feminine forms perform clear linguistic and literary functions because they create a very important female figure taking part in the act of naming or the event crucial to the creation and naming of the original settlement. Colourful and classical feminine motives: the woman as a beloved person (*Klimontów* : *Klementynka*), often unhappy Shakespearean Julia (*Iłża* : *jej Iza*), a stable and hard-working wife (*Warszawa* – Sawa having the king as her guest; Ewa boiling the soup for her husband fisherman or raftsmen), a mysterious Slavic forest nymph (*Żywiec* : *Żywia*), a water demon: the mermaid or the queen of the sea (*Sawa*; *Jurata*) arouse interest in the recipient and strengthen the belief in the origin of the place name.

Common thinking that has an influence on the creation of the common etymologies has numerous consequences connected with the suggested justification of the toponym as well as the interpretation of its structure and the original semantics. The feminine name that was used can be real or invented, sometimes in its function there can be forms that are not real Polish names in the Polish language history, compare invented *Żyska*, *Micia*, Lithuanian *Jurata* or not fully reported *Żywia* etc. Different anthroponymic inconsistencies can also be noticed, e.g. the name *Częstochowa* used in relation to the young girl (who is hiding from the suitors) but according to the Polish tradition of many centuries the formation means a married woman – Częstoch's wife; the name *Sawa* – used as feminine but in reality this is a masculine name known from the Russian dialects (the cult of Saint Sava). The linguistic feminine element in the process of derivative and common morphemic division does not have to correspond with the real structural morphemes distinguished by the linguists. Common structural decompositions of the place names included in the article are usually (but not always) contradictory to the linguistic morphological division, e.g. *Warsz-awa* – *Wars* + *Sawa*. Common etymologies can also change the semantic classification of the toponym. In the analyzed examples on account of the genre features of the etymological legends the original semantics of the toponym changed into memorial inconsistent with the classification model recognized by the linguists (compare *Klimontów*, *Warszawa* – the possessive toponyms; *Żywiec* – topographic; *Starachowice* – patronymic etc.).

The main aim of creating many common etymologies is to embellish the history of Poland and the region, perform the literary function typical of the etymological legend and show the regional megalomaniacal attitude (e.g. the

motif of the twins treats equally the settlement and the ancient Rome, the fishing and royal motives refer to the Middle Ages and the beliefs even to the Slavic times so the categories of the past very positively marked in the context of both dating the beginning of the settlement and the times of partition in Poland).

In order to create a picturesque Myth of the Beginning of the first settlement the originators of the common etymologies use different linguistic material and various literary genres (in this article: the etymological legend), unconsciously or consciously undergo the sound associations, build their own theories on the basis of incorrectly read past records, show unusual linguistic and historical creativity, use specific and sometimes surprising techniques of etymologizing etc. Common etymologies of the place names that are popularized nowadays reflect regional megalomaniacal ambitions and also perform the characteristic marketing functions increasing the interest in mythology and the regional heritage.